

Кубишкін Д.О.,
здобувач ступеня доктора філософії
кафедри приватного права та соціального забезпечення
Сумського національного аграрного університету

УДК 343349.6 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.21>

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИХОВУВАННЯМ АБО ПЕРЕКРУЧЕННЯМ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЧИ ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Вступ. Питання кримінально-правової кваліфікації та запобігання діянням, пов'язаним із приховуванням або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, відповідальність за яке передбачене ст. 238 Кримінального кодексу України (далі – КК України), залишаються недостатньо опрацьованими в українській правовій науці. Наявні теоретичні обґрунтування переважно зосереджені на загальних проблемах екологічної безпеки, правах громадян на доступ до екологічної інформації та охороні здоров'я, в той час як комплексний аналіз складу відповідного кримінального правопорушення (далі – кп), особливостей його об'єктивних і суб'єктивних ознак, а також ефективності правозастосування проведено лише епізодично. У більшості випадків увага вчених обмежується суміжними сферами, а саме – адміністративною відповідальністю за порушення у сфері екології чи санітарно-епідеміологічного благополуччя, тоді як проблеми кримінально-правової протидії цим діянням потребують подальшого комплексного вивчення з урахуванням міжнародних стандартів та провідної зарубіжної практики. На сьогодні в умовах трансформації суспільних відносин та ряду викликів, пов'язаних із повномасштабним вторгненням РФ на територію нашої держави виникає необхідність формування цілісного кримінально-правового підходу до кваліфікації та протидії діянням, що пов'язані з приховуванням чи перекрученням відомостей про екологічний стан або захворюваність населення, у поєднанні з виробленням практичних рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та підвищення ефективності його застосування в умовах реформування та розроблення проекту нового КК України.

Метою цієї статті є аналіз стану наукового дослідження діянь, пов'язаних із приховуванням або перекрученням відомостей про екологічний стан чи захворюваність населення,

з урахуванням існуючих теоретичних підходів, напрацювань у галузі кримінального права, а також визначення напрямів подальших наукових розробок у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. До питань, пов'язаних із аналізом відповідної кримінально-правової норми, передбаченої ст. 238 КК України [1] вже зверталися вчені на національному рівні. Відповідне суспільно-небезпечне діяння розміщене у Розділі VIII КК України, який має назву: «Кримінальні правопорушення проти довкілля». Зокрема, В. Матвійчук констатував під час аналізу складу відповідного кп, що з об'єктивної сторони ст. 238 КК України, характеризується як дією, так і бездіяльністю [2, с. 23]. На думку В. Антипова перекручення відомостей в контексті ст. 238 КК України являє собою подання відповідних відомостей про екологічний стан або стан захворюваності населення, що не відповідають дійсності [3, с. 529]. І. Харь проводила ґрунтовне вивчення особливостей об'єкта відповідного кп та констатувала, що у складі суспільно-небезпечних діянь, що характеризуються наявністю двох або кількох безпосередніх об'єктів посягання (зокрема, діяння, передбачене ст. 238 КК України), законодавець, як правило, виокремлює один пріоритетний об'єкт або він впливає зі змісту кримінально-правової норми. Саме цей об'єкт визначає місце відповідної кримінально-правової заборони у системі розділів Особливої частини КК України [4, с. 48]. Інші автори додержуються думки, що термінологічно коректним тлумаченням є те, що умисне перекручення службовою особою зазначених в положеннях ст. 238 КК відомостей міститься в умисному їх викривленні, що спотворює реальну дійсність [5, с. 420]. Аналіз наукових позицій, присвячених ст. 238 КК України, свідчить, що не зважаючи на наявні дослідження, низка аспектів залишається дискусійною та потребує подальшого опрацювання. Зокрема, це стосується питання

співвідношення дії та бездіяльності як альтернативних форм учинення даного кп. Мова йде про необхідність дослідження проблематики чи охоплюється складом кримінально-правової норми невиконання обов'язку щодо оприлюднення відомостей у випадках, прямо передбачених законом. Зміст дефініції «перекручення відомостей» вимагає диференціації понять щодо *умисного викривлення інформації і помилкового подання відомостей* через недбалість чи професійну помилку. Поряд з цим малодослідженими залишаються критерії, за якими можна визначити відмінності перекручення від неповноти чи неточності інформації. До інших питань в контексті ст. 238 КК України доцільно додати потребу визначення пріоритетного безпосереднього об'єкта. В цьому контексті виникає потреба встановлення того, чи цим об'єктом є екологічна безпека, громадське здоров'я чи інформаційна прозорість у сфері довкілля. На нашу думку суб'єкт досліджуваного кп також потребує ретельного вивчення, з огляду на наявність дискусійних аспектів у науковому середовищі щодо обов'язковості чи факультативності визначення суб'єктом кп, передбаченого ст. 238 КК України, спеціально визначеної категорії осіб, а саме – службових осіб, наділені обов'язком забезпечувати достовірність та повноту відомостей щодо екологічного стану та рівня захворюваності населення. В цьому контексті визначення ознак спеціального суб'єкта теж потребує уточнення (зокрема щодо належності до їх кола виключно посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності чи й інші категорії осіб). Говорячи про суб'єктивну сторону приховування або перекручення відомостей про екологічний стан чи захворюваність населення, на нашу думку, потребують деталізації ознаки умислу вчинення цього діяння. Поряд з цим в контексті встановлення наслідків вчинюваних діянь виникає необхідність конкретизації, чи є склад цього кп формальним чи матеріальним за конструкцією його об'єктивної сторони і чи достатньо безпосереднього факту перекручення (приховування) або ж виникає потреба доводити суспільно-небезпечні наслідки (наприклад, масове захворювання, екологічну катастрофу, підлив довіри до органів влади). Окремої уваги, на нашу думку, потребує вироблення підходів до кваліфікації відповідних діянь у випадках, коли викривлення інформації було зумовлене корупційними мотивами чи ко-

мерційним інтересом, а також щодо вчинення відповідних діянь в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні [6]. Слід зазначити, що у проекті нового КК України не передбачено норми, яка би була викладена ідентично редакції чинної ст. 238 КК України. Натомість у Книзі п'ятій проекту КК України: «Кримінальні правопорушення проти публічного здоров'я» запропоновані діяння такі як: ст. 5.1.9. «Порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що створило небезпеку спричинення шкоди» або у ст. 5.1.10. «Порушення санітарно-протиепідемічних норм та правил, що з необережності спричинило тяжку шкоду», а також ст. 5.3.3. «Порушення правил убезпечення довкілля, що спричинило тяжку шкоду», ст. 5.3.4. «Порушення правил убезпечення довкілля, що з необережності спричинило тяжку шкоду», ст. 5.3.5. Порушення правил убезпечення довкілля, що створило небезпеку спричинення шкоди» [7].

На сьогодні актуальність дослідження стану вивчення діянь, пов'язаних із приховуванням або перекрученням відомостей про екологічний стан чи захворюваність населення, зумовлюється низкою чинників. Насамперед, необхідно констатувати зростання цінності екологічної безпеки як складової національної безпеки та права людини на безпечне довкілля, закріпленого в ст. 50 Конституції України, яка встановлює наступне: «Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» [8]. Відповідне необхідно тлумачити таким чином, що громадянам України гарантується право на безпечне довкілля як елемент права на життя і здоров'я, і в той же час забезпечується право на доступ до екологічної інформації, що узгоджується із міжнародними стандартами. Зазначене тлумачення кореспондується також з положеннями Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської Конвенція 1998 р.) ратифіковано Законом України за № 832-XIV (832-14) від 06.07.1999 р. [9]. Положення, викладені у ст. 50 Конституції України прямо забороняють недоведення до відома інформації про стан довкілля, що створює обов'язковість кримінально-правової охорони від діянь, пов'язаних із приховуванням або перекрученням таких відомостей, зокрема, у ст. 238 КК України. У сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні та спричинених дер-

жавою-агресором екологічних збитків, а також підвищених техногенних ризиків приховування або спотворення інформації про реальний стан довкілля та показники захворюваності набуває особливої суспільної небезпеки, оскільки безпосередньо впливає на життя і здоров'я людей, довіру до відповідних державних інституцій, а також на здатність суспільства ефективно реагувати на екологічні та інші види загроз. З наукової точки зору, дослідження цієї проблематики є своєчасним через недостатню розробленість у кримінально-правовій науці питань, пов'язаних із кваліфікацією, відмежуванням і криміналізацією таких діянь, зокрема у співвідношенні з адміністративною та дисциплінарною відповідальністю. Виникає потреба переосмислення самого об'єкта кримінально-правової охорони, оскільки діяння, передбачені ст. 238 КК України одночасно посягають на екологічну безпеку, публічне здоров'я та навіть інформаційні відносини. В міжнародно-правовому контексті, це обумовлюється тим, що Європейський Союз висуває вимоги щодо прозорості екологічної інформації, а інтеграція України до європейського правового простору зумовлює необхідність гармонізації кримінального законодавства в точу числі у цій сфері. Необхідно також констатувати зростання превентивної функції кримінального права в контексті захисту відповідних суспільних відносин, оскільки відкритість та достовірність екологічної інформації є ключовими чинниками для запобігання екологічним катастрофам і захисту громадського здоров'я. Таким чином, актуальність дослідження особливостей кримінально-правової норми ст. 238 КК України міститься у необхідності формування цілісного кримінально-правового підходу до кваліфікації та протидії діянням, що пов'язані з приховуванням чи викривленням екологічної інформації, у поєднанні з виробленням практичних рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та підвищення ефективності його застосування в умовах сучасних викликів. Проведення подальшого наукового й практичного опрацювання ст. 238 КК України потребують питання змістовного визначення об'єкта цього кп, критеріїв відмежування перекручення від інших форм викривлення інформації, визначення спеціального суб'єкта та ознак умислу, а також узгодження норми з міжнародними зобов'язаннями України.

За офіційними даними статистичної звітності Офісу Генерального Прокурора щодо загальних відомостей про кількість зареєстро-

ваних кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування за ст. 238 КК України за 2020 рік обліковано 1 кп, упродовж 2021 році – 8 кп, у 2022 році – 3 кп, у 2023 році обліковано – 0 кп, у 2024 році – 1 кп [10], у 2025 році станом на липень – 0 кп [11]. Наведені статистичні дані свідчать про достатньо низький рівень практичного застосування ст. 238 КК України, що ставить під сумнів її ефективність як кримінально-правового інструменту протидії приховуванню або перекрученню відомостей про екологічний стан та захворюваність населення. Фактична наявність поодиноких кримінальних проваджень (1–8 щорічно) упродовж п'ятирічного періоду, а також повна відсутність зареєстрованих правопорушень у 2023 та на середину 2025 року, може свідчити не лише про низький рівень латентності таких діянь, але й про обмеженість правозастосовної практики, яка з різних причин не дозволяє ефективно виявляти та кваліфікувати ці порушення.

Важливим є й те, що в умовах пандемії COVID-19 (2020–2021 рр.), коли суспільна небезпека приховування чи викривлення інформації про стан здоров'я населення набувала особливої актуальності, зареєстровано лише кілька кримінальних проваджень. Це свідчить про невідповідність між потенційною поширеністю проблеми та фактичним реагуванням держави, що може бути зумовлено як недосконалістю законодавчої конструкції норми, так і низьким рівнем її інституційного забезпечення. Отже, наведена статистика підтверджує необхідність поглибленого доктринального та практичного аналізу ст. 238 КК України з метою уточнення складу кп, зокрема його об'єкта та ознак об'єктивної сторони, визначення меж спеціального суб'єкта, розроблення методичних рекомендацій для правоохоронних органів щодо кваліфікації відповідних діянь, перегляду місця цієї кримінально-правової норми у системі кримінально-правових заборон з урахуванням європейських стандартів екологічної та інформаційної безпеки. Таким чином, статистичні показники свідчать не стільки про відсутність суспільно небезпечних проявів, скільки про неефективність чинної редакції ст. 238 КК України та її обмежену дієвість у сучасних умовах, що обумовлює нагальну потребу у подальшому науковому дослідженні та оптимізації її змісту.

Висновки. В процесі проведеного дослідження зроблено підсумовано, що пробле-

матика кримінально-правового реагування на діяння, пов'язані з приховуванням або перекирчуванням відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України), перебуває на початковій стадії свого наукового опрацювання. Незважаючи на наявність окремих досліджень, зосереджених на питаннях екологічної безпеки та права на доступ до інформації про стан довкілля, комплексна розробка об'єктивних та суб'єктивних елементів складу цього кп, а також аналіз його правозастосовної практики здійснені лише фрагментарно. Проблемними залишаються питання визначення об'єктивних ознак цього діяння: пріоритетного безпосереднього об'єкта посягання, яким може сприйматися екологічна безпека, громадське здоров'я чи інформаційна прозорість у сфері довкілля. Диференціація та конкретизація ознак об'єктивної сторони діяння у межах диспозиції ст. 238 КК України потребує уточнення з урахуванням правозастосовної практики, зокрема – чи охоплюється зазначеним невиконанням встановленого законом обов'язку з оприлюднення відомостей, уточнення дефініції «перекирчування відомостей» та визначення правової природи складу відповідного суспільно-небезпечного діяння, а саме – чи є він формальним (достатньо факту спотворення інформації), чи матеріальним (необхідна наявність суспільно небезпечних наслідків, наприклад, екологічна катастрофа або масові захворювання). Суб'єктивні ознаки відповідного діяння теж мають бути ретельно проаналізовані, зокрема, потребує відмежування умисного викривлення від недбалості чи професійної помилки. Актуальність вивчення цих та інших питань в контексті застосування ст. 238 КК України посилюється в умовах дії правового режиму воєнного стану,

коли утаювання або викривлення екологічної інформації здатні мати прямі наслідки для життя та здоров'я населення, довіри до державних інституцій. Крім того, положення ст. 50 Конституції України, які гарантують право кожного на безпечне довкілля та на доступ до достовірної екологічної інформації, у поєднанні з міжнародними стандартами вимагають від держави ефективних кримінально-правових механізмів протидії приховуванню та спотворенню відомостей про стан довкілля і захворюваність населення. З огляду на відсутність у проєкті нового КК України норми, ідентичної чинній редакції ст. 238 КК України, постає питання щодо системного перегляду криміналізації відповідних діянь у контексті реформування кримінального законодавства. Це потребує доктринального узгодження з нормами про кп, спрямовані на порушення інших об'єктів кримінально-правової охорони, а також гармонізації з *acquis* ЄС. Отже, подальші наукові дослідження мають бути зосереджені на концептуальному уточненні об'єкта кримінально-правової охорони, визначенні особливостей спеціального суб'єкта, деталізації ознак умислу у вчиненні цих діянь, розробленні критеріїв розмежування перекирчування від неповноти чи неточності інформації, виробленні практичних рекомендацій для підвищення ефективності застосування норми. Таким чином, дослідження кримінально-правового регулювання діянь, передбачених ст. 238 КК України, набуває особливої значущості для сучасної науки кримінального права, оскільки поєднує завдання захисту екологічної безпеки, охорони публічного здоров'я та забезпечення інформаційної відкритості, що в умовах євроінтеграційного поступу та воєнних викликів є критично важливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 238 КК України: теоретичні та практичні проблеми. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. Вип. 1, 2022, С. 23.
3. Антипов В. І. Коментар до ст. 238 КК України. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.* за ред. С.С. Яценка. К.: А.С.К., 2002. С. 527–530.
4. Харь І. Безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого статтею 238 КК України: теоретичні та практичні проблеми. *Часопис Київського університету інтелектуальної власності та права*. № 1. 2022. С. 47–55. URL: <https://journals.nuoua.od.ua/index.php/chasopyskiivp/article/view/12>.
5. Андрушко П. П., Арсенюк О. Ф., Бантишев О. Ф. та ін. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України*. Під заг. ред. Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. та ін.. У 2-х т. Ч. 2. К. «Форум», 2001. 944 с.

6. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

7. Текст проекту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine станом на 21.07.2025. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/> (дата звернення: 02.08.2025).

8. Конституція України. *Верховна Рада України*; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). ООН. Конвенція, Перелік, Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 02.08.2025).

10. Офіс Генерального Прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020, 2021, 2022, 2023, 2024 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

11. Офіс Генерального Прокурора. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-липень 2025 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

Кубишкін Д.О. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИХОВУВАННЯМ АБО ПЕРЕКРУЧЕННЯМ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ЧИ ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Стаття присвячена аналізу проблем кримінально-правової кваліфікації та протидії діянням, пов'язаним із приховуванням або викривленням відомостей про екологічний стан та рівень захворюваності населення, передбачених ст. 238 Кримінального кодексу України. У роботі констатується недостатній рівень наукового опрацювання цієї проблематики, адже наявні дослідження переважно зосереджені на питаннях екологічної безпеки, права на доступ до екологічної інформації та охорони здоров'я, тоді як комплексне вивчення складу відповідного кримінального правопорушення здійснюється епізодично. Акцентується увага на необхідності уточнення об'єкта посягання, співвідношення дії та бездіяльності як форм учинення кримінального правопорушення, дефініції «перекручення відомостей», ознак умислу, а також визначення кола спеціальних суб'єктів. Окремо підкреслюється важливість розмежування умисного викривлення інформації від недбалості чи професійної помилки. У роботі наведено статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–2025 рр., які демонструють вкрай низький рівень застосування ст. 238 КК України (від 0 до 8 кримінальних проваджень на рік), що свідчить про її обмежену дієвість та потребу у вдосконаленні законодавчої конструкції. Акцент зроблено на викликах, пов'язаних із пандемією COVID-19 та воєнним станом, коли суспільна небезпека приховування чи викривлення екологічної інформації та відомостей про захворюваність населення значно зростає. Автор доходить висновку, що реформування кримінального законодавства в цій сфері має здійснюватися з урахуванням міжнародних стандартів, *acquis* ЄС та конституційного права людини на безпечне довкілля. Це зумовлює потребу в подальшому доктринальному та практичному опрацюванні ст. 238 КК України, розробленні методичних рекомендацій для правозастосовних органів та гармонізації національного законодавства з європейським правовим простором.

Ключові слова: довкілля, екологічний стан, кримінально-правова політика, воєнний стан, кримінальні правопорушення, кримінальне законодавство, приховування, перекручування, нормативні прогалини.

Kubishkin D.O. STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH ON THE ISSUE OF ACTS RELATED TO CONCEALMENT OR FALSIFICATION OF INFORMATION ON THE ENVIRONMENTAL CONDITION OR PUBLIC MORBIDITY

The article is devoted to the analysis of problems of criminal law qualification and counteraction to acts related to the concealment or distortion of information on the ecological condition and the level of morbidity of the population, as provided by Article 238 of the Criminal Code of Ukraine. The study emphasizes the insufficient level of scholarly elaboration of this issue, since the available research is predominantly focused on broader questions of environmental security, the right of citizens to access environmental information, and public health protection, whereas a comprehensive examination of the constituent elements of the relevant criminal offense has only been undertaken sporadically. Particular attention is drawn to the need for clarification of the protected legal object, the correlation between action and omission as alternative forms of criminal conduct, the definition of “distortion of information,” the identification of intent, and the delimitation of the range of special subjects. The importance of distinguishing between intentional falsification of data and negligence or professional error is also underlined. The article presents statistical data of the Office of the Prosecutor General of Ukraine for 2020-2025, demonstrating an extremely low application rate of Article 238 (ranging from 0 to 8 criminal proceedings annually), which indicates its limited effectiveness and the necessity of refining its legislative design. Special emphasis is placed on the challenges posed by the COVID-19 pandemic

and the ongoing martial law, where the social danger of concealing or distorting environmental information and morbidity data is substantially increased. The author concludes that reform of criminal legislation in this domain should proceed in line with international standards, the *acquis* of the European Union, and the constitutional right to a safe environment. This necessitates further doctrinal and practical elaboration of Article 238, the development of methodological guidelines for law enforcement bodies, and the harmonization of domestic legislation with the European legal framework.

Key words: keywords: environment, environmental condition, criminal law policy, martial law, criminal offences, criminal legislation, concealment, falsification, legislative gaps.

Дата надходження статті: 08.08.2025

Дата прийняття статті: 09.09.2025

Опубліковано: 04.12.2025

